

**Hierna volgend
artikel is
afkomstig uit:**

De **Levende Natuur**

**Doelstelling van
'De Levende Natuur'**
Het informeren over
ontwikkelingen in onderzoek,
beheer en beleid op het
gebied van natuurbehoud
en natuurbeheer,
die van belang zijn voor
Nederland en België.
De artikelen zijn vooral
gebaseerd op eigen
ecologisch onderzoek,
ervaring of waarneming
van de auteurs.

De Levende Natuur
verschijnt 6x per jaar,
waaronder tenminste
één themanummer.

**U kunt zich abonneren
via onze website:**

[www.delevendenatuur.nl/
lezersservice.php](http://www.delevendenatuur.nl/lezersservice.php)

**of deze bon opsturen
naar:**

Abonnementenadministratie
De Levende Natuur
Antwoordnummer 3031
8000 WB Zwolle

Tel. 06 - 57262672
administratie@delevendenatuur.nl

JA ik wil graag een abonnement
op *De Levende Natuur*

naam: _____

adres: _____

postcode: _____

woonplaats: _____

telefoon: _____

e-mail: _____

**Ik machtig *De Levende Natuur* om het abonnementsgeld
af te schrijven van rekening:**

bank/giro: _____

naam: _____

plaats: _____

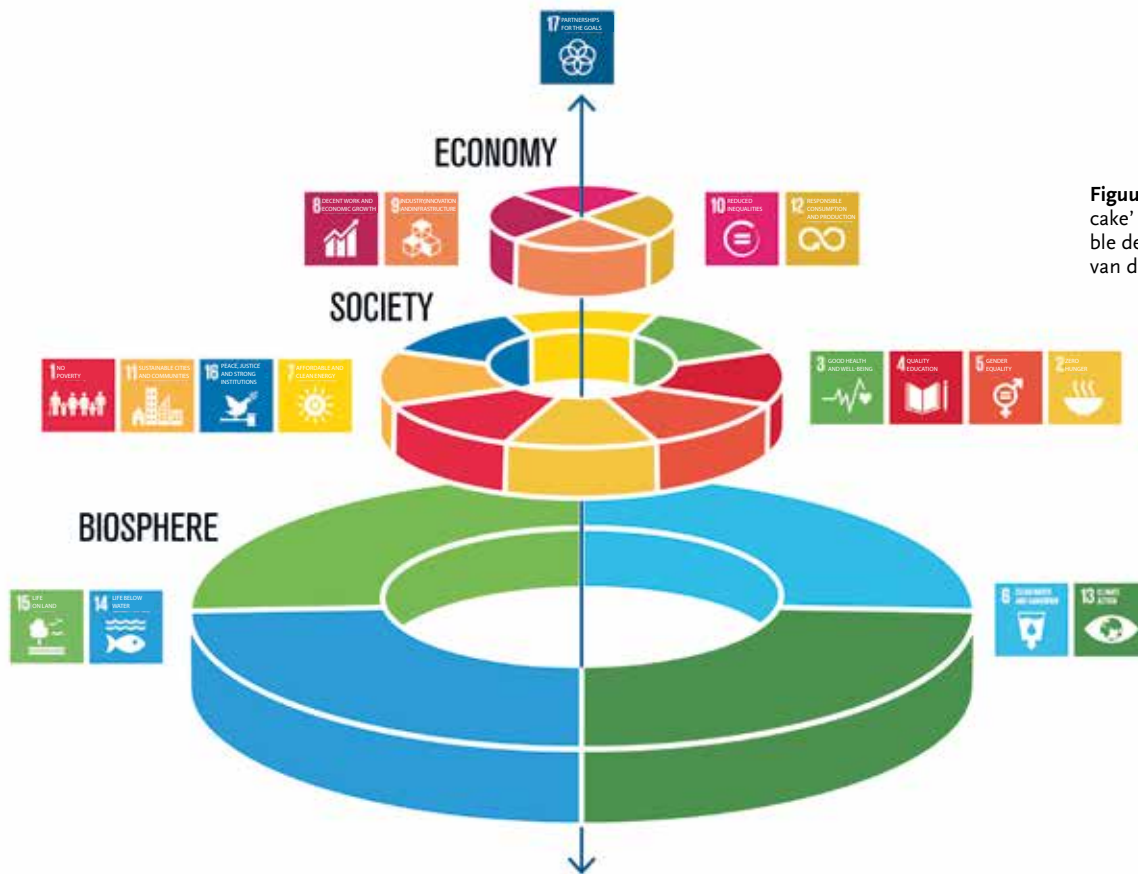
datum: _____ handtekening:

Graag aankruisen:

- proefabonnement** – € 10,- (drie nummers)
- particulier** – € 35,- (NL + B) – overige landen € 45,-
- instelling/bedrijf** – € 60,-
- student/promovendus** – € 12,50*

* (max. vier jaar; graag kopie college- of PhD kaart bijvoegen)
Na vier jaar gaat dit abonnement automatisch over in een regulier abonnement.

De prijsontwikkeling kan het stichtingsbestuur dwingen de tarieven
aan te passen. Tevens bent u gerechtigd om uw bank opdracht te geven
het bedrag binnen 30 dagen terug te boeken.

Figuur 1. De 'wedding-cake' van de Sustainable development goals van de VN (VN, 2015).

Versneld kantelen naar natuurinclusieve landbouw

Klaas Sietse Spoelstra en Anne van Doorn

De ontwikkeling van de landbouw richting een natuurinclusieve en kringlooplandbouw wordt momenteel vaak omschreven in termen van transitie. Leren van vorige transities in de landbouw kan helpen bij de huidige. De transitie onder toenmalig landbouw minister en EC-commissaris Sicco Mansholt bijvoorbeeld. Onder het motto van nooit meer honger is onder zijn leiding de Nederlandse landbouw in rap tempo veel productiever en efficiënter geworden. Nu dienen zich echter andere opgaven aan waarvan Mansholt zich al in de 70er jaren van de vorige eeuw bewust van werd. Denk bijvoorbeeld aan “Grenzen aan de groei” van de Club van Rome in (1972) die de uitputting van natuurlijke bronnen onder het economische, en ook het landbouwsysteem, blootlegde. Hierdoor keerde Mansholt zich tegen zijn eigen zo succesvolle Europese landbouwbeleid. Het Mansholt 1.0 schip was echter op koers gekomen en zou pas ruim 40 jaar later met o.a. een visie van minister Schouten tot kanteling van koers komen. Vanuit de visie “Waardevol en verbonden (2018)” schetst Schouten de onhoudbaarheid van het huidige landbouwmodel en

bepleit een circulaire en volhoudbare vorm van landbouw in Nederland. Ook uit onderzoek van o.a. dagblad Trouw (2018) blijkt dat de houdbaarheid van het systeem een zorg is voor veel boeren. Ook zij geven in meerderheid aan te willen gaan voor een duurzame variant van de huidige landbouw. Maar gekneveld in het kostprijs gedreven verdienmodel is die wens moeilijk te realiseren. Het investeringsvermogen voor vernieuwing is vanuit de sector zelf echter te laag om die verandering ook te realiseren. In de loop van de jaren zijn de regels en wetten conflicterend (denk aan mestbeleid), de verdienmodellen met minimale marges, de opleidingen niet meer passend (groen onderwijs), de adviseurs niet meer onafhankelijk, de kennis-innovatie budgetten vastgetimmerd op Mansholt 1.0. Juist in zo'n complexe transitie is het van belang een nieuwe visie vanuit de overheid vast te stellen en voor 20-30 jaar als perspectief te gebruiken. Om haar wetgeving, kennis-agenda's, innovatie fondsen, GLB voorzieningen stap voor stap in te richten op de nieuwe koers. We hebben van Mansholt 1.0 het succes

kunnen leren. Waarom zou dat ook niet voor Mansholt 2.0 kunnen?

De urgentie verdiept

De vraag is of die transitie naar Mansholt 2.0 nu ook daadwerkelijk door zal zetten. Nu verschillende actoren aan boord hun verantwoordelijkheid nemen lijkt die kanteling een gegeven en is het alleen een kwestie van tijd.

In de afgelopen jaren heeft de nadruk gelegen op onderschrijving van de urgentie. Het in mei 2019 gepresenteerde IPBES Global Assessment rapport maakt duidelijk dat de biodiversiteit wereldwijd onder grote druk staat. De manier van voedsel produceren is daarbij een van de belangrijkste opgaves om volhoudbaar te maken. In dit voorjaar volgde daarnaast ook de niet mis te verstane conclusie op zowel Europees als Raad van State niveau dat de oplossing van de Nederlandse stikstof problematiek (de PAS), die sterk gekleerd is aan de afnemende biodiversiteit, onhoudbaar is en niet tot het beoogde resultaat leidt. De overheid moet aan de bak. De afgelopen tijd hebben de initiatieven van koplopers aandacht gekregen, de artikelen in dit nummer zijn daar voorbeelden van. Nu is de tijd gekomen dat de ontwikkeling doorzet van de koplopers naar het peloton. In dit slotwoord schetsen we een aantal randvoorwaarden hiervoor.

Naar een scherper kader en een gezamenlijke taal

Dat betekent dat de transitie in een fase komt waar van versplinterde initiatieven

naar meer focus moet worden gegaan. Zodat de impact groter is en daadwerkelijk gaat bijdragen aan biodiversiteitsdoelen. Daar waar de afgelopen jaren nog een open, niet al te scherp afgebakende koers als veranderperspectief werd voorgesteld, als ontwikkelkader voor natuurinclusieve landbouw, komt nu de tijd dat kader beter te definiëren zodat het gebruikt kan worden om initiatieven aan te staven en boeren te betalen voor natuurinclusieve prestaties.

Belangrijk onderdeel van het brengen van focus is het ontwikkelen van een gezamenlijke taal. Een taal waarlangs je werkt en met name elkaar kunt versterken. Die taal zou je kunnen zoeken in de SDG's (Sustainable Development Goals, VN 2015) waarbij je langs zowel ecologische, economische als sociaal culturele manieren kunt kijken naar die grote opgaves. Veel bedrijven, overheden en kennisinstellingen beginnen het te gebruiken als internationale taal voor verduurzaming. Het Stockholm Resilience Centre visualiseert de 17 doelen in een 'wedding cake' waarbij de onderkant van deze taart de basisvoorwaarden voor leven op aarde illustreert (fig. 1).

Binnen dit algemene duurzaamheidskader kun je vervolgens steeds specifiekere worden tot het gewenste detailniveau inclusief de praktisch uitgewerkte oplossingen. Dit gebeurt nu al bijvoorbeeld bij de plannen rondom het nieuwe GLB en de ontwikkeling van de Biodiversiteitsmonitor melkveehouderij en die voor de akkerbouw.

Breng opgaves bij elkaar in een gebiedsgerichte integrale aanpak

Als we weten dat een aantal opgaves die samenhangen met 'planetary boundaries' uiteindelijk op gebiedsniveau samenvallen is juist een gebiedsgerichte aanpak van essentieel belang. Hoe gaan wij landenschapsherstel organiseren? De druk op gronden neemt alleen maar toe. Enerzijds natuurlijk voedselproductie, maar ook het landschap als drager voor energie opgaves (wind, zon, ..) en gelieerde CO₂ reducerende maatregelen als het voorkomen van verdere bodemdaling en de daarmee samenhangende CO₂ uitstoot. Maar ook schaarste aan schoon water (voor bijvoorbeeld irrigatie) maakt dat we steeds sterker naar samenhangend beleid moeten kijken dat samenkomt op het bedrijf van de boer maar ook op gebiedsniveau. Een gebied heeft vaak een landschappelijke historie

waardoor er al een landschapsstructuur is waarmee gewerkt kan worden. Het aanpakken van gebiedsregie, b.v. via gebiedsoperaties of de collectieven voor het agrarisch natuurbeheer, is een belangrijk randvoorwaardelijk onderdeel voordat de echte inhoudelijke stapeling van gebiedsopgaves kan plaatsvinden.

De integrale gebiedsopgaves zijn naast inhoudelijk complex ook qua impact groot. Om gebieden voldoende natuurinclusief resultaat te geven zijn bijvoorbeeld herverkaveling van gronden, inclusief de herwaardering ervan, belangrijke randvoorwaarden voor verandering. We zullen dus ook na moeten denken over fondsvorming om grootschalige gebiedstransitie mogelijk te maken. We zien nu al dat rond bijvoorbeeld herwaardering van veenweide gebieden de financiële opgave groot is. Datzelfde geldt ook bij zonering van natuurinclusieve landbouw gebieden rond natuurgebieden.

Vergroot het belang van onafhankelijke kennis en van praktijkkennis

Ondersteunend aan de transitie is het van groot belang dat er ten behoeve van de actoren aan boord van het Mansholt 2.0 schip een onafhankelijke invulling gegeven wordt aan o.a. de inhoudelijke definities maar ook de daaraan gekoppelde monitoring. Breng daarvoor de beste expertise bij elkaar in een kennisnetwerk voor landbouw-biodiversiteits opgaven. Rond die kennis activeer je innovatief ondernemerschap, adviseurs en tevens het onderwijs.

Verandering gaat ook met horten en stoten. Maar al doende leert men, door te doen, daarvan te leren en vervolgens beter te doen, zoals verwoord door de coalitie achter het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Met lef hebben in het doen, dat laten ook de artikelen in dit themanummer zien. In het verbinden van eeuwenlange transitie en kennis met hedendaagse inzichten. Daar zijn praktijkomgevingen voor nodig waar mensen elkaar ontmoeten.

Van een ecologisch naar een sociaal cultureel vraagstuk

De context van verandering is daarnaast, veel sterker dan nu nog wordt gezien, een opgave die gaat over mensen en menselijk gedrag. Over verstandig en duurzaam leren, kijken en handelen. Over bewustwording van persoonlijke keuzes die gemaakt

moeten worden: natuurinclusieve landbouw vraagt om natuurinclusief consumeren. Maar ook over scherpere om inconsequent beleid uit te bannen en politieke polarisatie te overwinnen. Hoe kun je van boeren vragen hun klimaatprobleem te reduceren terwijl we gelijktijdig 130 km mogen rijden en Schiphol mag uitbreiden? Het zijn systeemfouten in onze mensenwereld die transitie in de weg zitten en remmend werken voor de oplossing van de opgaves. Maak dus van klimaat en biodiversiteitsopgaves collectieve opgaves: van boeren, burgers, adviseurs, onderzoekers en ambtenaren.

Tot slot

We zullen pas over jaren het resultaat van Mansholt 2.0 kunnen zien, meten en ervaren. Als de Levende Natuur ieder lustrum een thema nummer rond natuurinclusieve landbouw zou maken dan zouden we bij de 125^e jaargang van de Levende Natuur (2024) een soort tussenstand kunnen opmaken en in 2029 kunnen evalueren in hoeverre Mansholt 2.0 nu daadwerkelijk heeft bijgedragen aan biodiversiteitsherstel als onderdeel van de mondiale ecologische herstelopgave. Evenzo belangrijk is het een manier om het gesprek erover in bredere dan een kring van natuurbeschermers te activeren. Eerste stap vanuit de kritische Levende Natuur achterban is natuurlijk de deugdelijkheid van zo'n monitor te toetsen en aan te scherpen zoals dat nu ook stap voor stap gebeurt vanuit het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Misschien een mooi idee voor een volgende editie van De Levende Natuur.

Literatuur

Club van Rome, 1972. Grenzen aan de groei.

Trouw, 2018. De staat van de boer <https://destaatvandeboer.trouw.nl/>

VN, 2015. Sustainable Development Goals. <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>

Klaas Sietse Spoelstra.

Nij Sicht, bureau voor strategische verandering, Aengwilderweg 78
8449 BD Terband
klaassietse@nij-sicht.nl @klaassietse

Anne van Doorn, Environmental Research, postbus 47, 6700 AA Wageningen
anne.vandoorn@wur.nl @AnneMvanDoorn